

MONEDELE MACEDONIENE

Sergiu MATVEEV

În secolul IV a. Chr., când elinii erau antrenați în lupte interne, la nordul Greciei se întărea un regat nou – Macedonia. În antichitate Macedonia avea limita sudică frontiera cu Thesalia și peninsula Chalcidică, la vest cu Illyria, iar la nord și nord-est cu Thracia. Populația ei era eterogenă, fiind compusă din triburi eline, illyriene și trace. Locuitorii Elladei considerau pe locuitorii acestei țări drept semi-barbari care erau departe de nivelul civilizației eline. În secolele VIII-VII în regiunea Macedoniei se formase mai multe regate mici care se războiau între ele. Către secolul VI a. Chr. asupra acestor teritorii își extinde influența Imperiul Persan, sub care începe centralizarea puterii, fenomen accentuat în secolul V a. Chr. Întărirea Macedoniei este legată de domnia regelui Alexandru I (498-454), fiul lui Amintas, poreclit Filoelinul

pentru promovarea culturii grecești în țara sa și care după retragerea perșilor reușește să preia controlul asupra celei mai mari părți a Macedoniei, inclusiv minele de argint din munții Disoron. Cele din urmă, conform lui Herodot, îi aduceau regelui macedonean un venit de 1 talant argint pe zi (cca 26 kg). De numele lui este legată și apariția monedelor macedonene: oboli și tetraoboli marcați cu literele „A” și „N”, respectând sistemul ponderal fenician.

În această perioadă Macedonia nu avea un sistem monetar propriu, piața ei era abundată de monede locale, apropiate după caracteristici, confecționate de peoni, edoni, bisalți ș.a., paralel cu monedele macedonene timpurii circulau și monede persane, eline, în special rodosiene. Spre exemplu orașul Aigai emitea monede cu reprezentarea mitului despre Perdicas și țap. Pentru etapa timpurie a istoriei Macedoniei istoricul englez Ernest A. Gardner identifică cinci căi de influență în domeniul circulației monetare:

- insula Thasos și litoralul învecinat al Thraciei, bogate în aur și argint, încă din secolul VI a. Chr. au devenit pentru zonele vecine modele de confecționare a monedelor;

- regiunea peninsulei Chalkidiki, de timpurii influențată de civilizația elină;

- Abdera și Maroneea – polisuri legate economic de regiunea Ioniei, cu un areal larg de răspândire a monedelor;

- armatele regilor Xerxe și Darius care au adus în regiune o diversitate de monede, care au dus la apariția monedelor locale confecționate după standarde persane, babiloniene și feniciene;

- monedele diferitor orașe și regi din Macedonia.

Regele Alexandru I a preluat sistemul monetar al bisalților pe aversul cărora a ordonat să-i fie înscris numele. Evenimentele politice din prima jumătate a secolului al V-lea a. Chr., în contextul războaielor medice, nu au fost benefice impunerii unui sistem unitar în monetăria macedoneană. După victoria atenienilor sub conducerea lui Cimon asupra thasienilor din 465 în regiune se impune sistemul ponderal attic, care împreună cu cel din Abdera în scurt timp vor deveni dominante.

Pe timpul regelui Perdicas II (454-413) sunt emiși doar tetraoboli, dioboli și oboli din argint. Imaginile sunt similare monedelor lui Alexandru I: călăreț, coif, leu, dar apare pentru prima dată și chipul lui Heracle, strămoșul mitologic al Macedoniei. Căderea orașului Amphipolis sub loviturile spartanilor în anul 422 va determina excluderea sistemului ponderal attic. Dominarea celui din Abdera va fi de scurta durată, în contextul Războiului Peloponesiac, reapare factorul persan. Urmașul lui Perdicas II, regele Archelaus (413-399), va transforma țara într-o forță reală în partea de nord a Elladei. Dintre reformele sale se remarcă mutarea

capitalei țării de la Aigai la Pella. În domeniul monetar el s-a făcut remarcat prin introducerea sistemului ponderal lidiano-persane, iar către anul 400 a. Chr. introduce în circulație și moneda de bronz. Chipul lui Heracle începe să predomină pe monedele macedonene. Omorul lui Archelaus va demara o perioadă de instabilitate în istoria timpurie a Macedoniei. În acest context rolul perșilor în Macedonia va crește constant pe fondalul războaielor civile care erodau Macedonia până la preluarea puterii de către regele Philipp al II-lea.

Reforma monetară a regelui Philipp al II-lea. Situația în Macedonia s-a stabilizat doar după venirea la putere a regelui Philipp II (359-335). Teopomp în "Istoria lui Philipp" scria că „niciodată Europa nu a cunoscut un astfel de bărbat cum a fost Philipp, fiul lui Amintas”. După cucerirea orașului Amphipolis (357/356 a. Chr.) și a litoralul tracic bogat în mine de argint, a urmat preluarea controlului asupra minelor de aur din Pangea prin cucerirea orașului Crenida, o colonie a Thasosului. Extracțiunile de aur din acea regiune atingeau mai mult de 1000 de talanți de aur anual. Veniturile minelor de aur și de argint erau în proprietatea exclusivă a regelui. Orașele cucerite pierdeau dreptul de a emite moneda, el devenind un monopol al regelui macedonean, privilegiu exclusiv până la regele Filip al V-lea, care a permis orașelor și districtelor să bată propriile monede de valoare mică din bronz. Singura excepție a fost orașul Philippe care a continuat să emită monede de aur și argint.

După cucerirea surselor de metale prețioase, în anul 354 a. Chr. Philipp II a demarat reformă monetară. Reforma monetară va fi pe lângă cea militară una dintre cele mai importante realizate de regele macedonean. Din trăsăturile ei distincte se remarcă baterea monedei de aur cu câteva fracții ($1/2$, $1/4$, $1/8$ și $1/12$), astfel punând bazele sistemului polimetalic macedonean. Monedele de aur erau bătute conforme sistemului ponderal attic, iar cele de argint – celui rodosian. Moneda de aur (staterul) avea reprezentat pe avers chipul zeului Apollo cu coroană de laur, iar pe revers un car tras de doi cai și inscripția Φιλίππου, sau capul lui Heracle cu blana de leu, iar pe revers capul de leu și aceeași inscripție. Moneda de argint (tetradrahma) avea pe argint chipul lui Zeus cu coroană de laur, iar pe revers un călăreț și inscripția Φιλίππου; pe cele de o drahmă capul tânărului Heracle pe avers, iar pe revers un cal și numele regelui. Atelierele din Pella și Amphipolis confecționau și monedă din bronz. Monedele emise în perioada de domnie a regelui Philipp II aveau doar reprezentări ale zeilor. A plasa chipul regelui pe monede era considerat un sacrilegiu pe care îl încălcau doar regii persani. Elinii considerau că imaginea zeului salvează moneda de la deteriorare, putini care își permiteau

sa trunchieze moneda, astfel afectând imaginea zeului. Din punctul de vedere al sistemului ponderal monedele de argint erau foarte apropiate al Abderei, iar cel al monedelor din aur era apropiat de cel attic.

Numărul mare de monede puse pe piață a început să facă concurență monedelor eline și celor persane. Cele din urmă, până la reforma lui Philipp II dominau piața monedelor de aur a Greciei antice, rolul lor fiind preluat de monedele macedonene. Anume implicația agresivă a macedonenilor pe piața monetară elină și persană este apreciată de către Th. Mommsen, drept o premisă a viitoarei campanii împotriva Imperiului Persan.

Importanța reformei monetare este evidențiată în textele lui Plutarh, care îi atribuie lui Philipp II expresia „*Măgarul încărcat cu aur cucerește oricare cetate*”, în același context și istoricul Diodor relatează cu tristețe că „*mulți elini au devenit trădători ai țării sale din cauza aurului macedonean*”. Mai mult decât atât bogatele daruri l-a făcut binevoitor și pe oracolul din Delfi.

Monedele macedonene pe timpul lui Alexandru cel Mare. Emisiile monetare realizate pe timpul lui Alexandru cel Mare au un areal impresionant de răspândire. Unificarea statului realizată de acest rege nu mai permite identificarea locului de emisie a monedelor din această perioadă. Philipp II a fost primul, iar Alexandru III a generalizat practica baterii tipurilor identice de monede în atelierele diferitor orașe în baza sistemului ponderal attic. Moneda de aur era prezentă prin stater cu câteva fracții ($1/2$, $1/4$ și $1/8$), iar cea de argint de decadrahme, tetradrahme, didrahme, drahme, jumătate de drahmă, diobol, obol și jumătate de obol. Tendința principală a perioadei de conducere a lui Alexandru a fost impunerea numerică a monedei de aur în fața celei de argint. Creșterea rolului regelui și zeificarea personalității lui, prin preluarea mai multor practici din Imperiul Persan a contribuit la introducerea tradiției de a plasa imaginea regelui pe avers, iar pe revers zeitatea de la care se considera că își trage originea dinastia. Această practică inițiată de Alexandru III a fost continuată și de succesorii săi. În cazul monedelor emise sub autoritatea lui Alexandru această zeitate era Heracle, deseori doar anumite atribute ale lui: bâta sau blana de leu. Atelierele monetare din Pella și Amphipolis deseori reprezentau în chipul lui Heracle anumite trăsături ale regelui macedonean. Treptat imaginea regelui o înlocuiește pe cea a zeului, tetradrahmele macedonene fiind primele monede care reprezintă chipul lui Alexandru. Se diversifică imaginile reprezentate pe monede. Tot atunci pe monedele emise de Alexandru apare și titlul de basileu. Numărul mare și calitatea ridicată a monedelor de aur și argint a lui Alexandru cel Mare le impune treptat pe și piața internă a Elladei, în detrimentul monedelor emise

de orașele grecești. Astfel de piese au început să fie confecționate și în orașele Ciliciei, Siriei, Feniciei, Traciei. Emisiile au continuat un timp și după moartea regelui. Chiar și romanii după cucerirea Macedoniei au confecționat monede similare celor macedonene, dar cu chipul lui Titus Quinctius Flaminus, învingătorul macedonenilor.

Perioada elenistică. Practica de a plasa chipul regelui pe avers și a zeului fondator pe revers devine una permanentă. Acest fapt a contribuit la dezvoltarea artei portretistice în rândul meșterilor monetari. În lipsa unui moștenitor direct a lui Alexandru cel Mare diadohii au continuat timp îndelungat să confecționeze monede cu efigia lui Alexandru. Cassandru regele Macedoniei, la prima etapă, plasează numele său doar pe moneda de bronz, iar Ptolemeu, Antioch, Lisimachos și Seleukos chiar dacă plasau numele pe monedă, dar fără al însoți cu titlul de basileu, chipul reprezentat rămânea a fi cel a lui Alexandru. Doar după victoria lui Demetrius, fiul lui Antigonus I asupra lui Ptolomeu în anul 306 a. Chr. și preluarea Ciprului, Antigonus I și-a luat titlul de rege, fiind urmat imediat de mai mulți conducători ai statelor elenistice, Lisimachos, Seleucos, Ptolemeu etc. Chiar și așa chipul diadohilor pe monede era o raritate, primul dintre diadohi care a plasat imaginea proprie pe monede a fost Demetrius I (294-287), începând cu anul 292 a. Chr., ele aveau pe revers imaginea lui Poseidon și comemorau victoria în bătălia pentru Cipru. Dintre ultimii regi ai Macedoniei doar Philipp V (220-179) și Perseu (178-168) plasau chipul lor pe monede, alți regi, precum Antigonus Gonatus (277-239) plasau chipurile diferitor zei, preponderent Poseidon și Heracle. Pe lângă zei și dinasți, monedele mai conțineau o diversitate de elemente: steaua macedoneană, spadă, coif, arc, bătă, prora (rostra) etc. Legenda monedelor statelor elenistice pe lângă numele orașelor și regilor emitenți conțineau diversă informație precum numele magistraților sau date ale erei locale. După înfrângerea macedonenilor sub conducerea lui Perseu la Pydna (168 a. Chr.) emisiile monetare independente sunt stopate. Zece ani mai târziu Senatul roman va permite reactivarea atelierelor monetare din Macedonia.

Moneda macedoneană sub autoritatea Imperiului Roman. Imediat după cucerirea Macedoniei, romanii au confecționat mai multe monede cu imaginea lui Alexandru cel Mare care aveau funcția de podoabe sau piese apotropaice. Se considera că chipul lui Alexandru proteja de maladii, oferea forțe supreme și s-a bucurat de respect și în perioada creștinismului timpuriu. Sub romani Macedonia, care avea un statut de protectorat, a fost împărțită în patru regiuni care vor primi în anul 158 a. Chr. dreptul de a confecționa

monede în legenda cărora era prezent numele Μακεδωνν. De acest drept ele se vor bucura timp de 8 ani. Una dintre regiuni cu centrul la Pella nu este documentată cu piese păstrate până în prezent. Cea cu centrul în Tessaloniki emitea într-un număr redus tetradrahme, la Amphipolis la fel tetradrahme, dar în cantități mult mai mari. Chipurile regilor au fost înlocuite cu imaginea lui Zeus sau Artemida, iar calitatea artistică a imaginilor va cădea. Atelierele monetare au fost implicate în confecționarea monedelor pentru răsculații de sub conducerea lui Andriskus (150-148 a. Chr.). După înfrângerea celui din urmă în fața legiunilor conduse de Quintus Caecilius Metellus în anul 148 a. Chr. în cea de-a doua luptă de la Pydna, Macedonia a fost transformată în provincie romană în rang senatorial, iar centrul politic este mutat din Pella la Thessaloniki.

Confecționarea monedelor autonome a fost tratat înlocuită cu producția monedelor romane a căror legendă conținea numele oficialităților romane din provincie. Această tradiție a fost stopată pe timpul împăratului Augustus și revigorată pe timpul lui Claudius, prin emisii de monede de bronz, continuată până în perioada împăratului Philipp Arabul (244-249 p. Chr.). Aversul monedelor conțin chipul și titulatura împăratului, iar reversul pe Ares sau Irida însoțiți de un scut rotund și o legendă care conținea numele de Macedonia, iar în perioada târzie și imaginea lui Zeus, Nika și chiar uneori a lui Alexandru. Una din legendele monedelor confecționate în Macedonia avea pe revers inscripția κοινον Μακεδωνν. Pe monedele orașenești autonome confecționate la Amphipolis, Beroia, Edessa, Thessaloniki, Stobi etc. se regăsește chipul lui Zeus, Atena, Dionisos, Nika etc.

La mijlocul secolului III p. Chr. mai multe ateliere monetare își încetează existența din cauza crizei generale din Imperiu și epuizarea resurselor de materie primă, dar și din cauza reformei lui Dioclețian care a minimalizat cantitatea monedei de argint în favoarea celei de aur. Dreptul la baterea independentă a monedelor Macedonia, reieșind din statutul său de provincie senatorială așa și nu l-a obținut.

Monedele macedonene reprezintă o sursă importantă de studiere a cronologiei evenimentelor care au avut loc în acest stat în diferite etape ale existenței sale, identificarea lumii mitologice, a modului de viață, vestimentație, arme etc. Valoarea lor ridicată a contribuit la stabilirea unui areal larg de răspândire. În spațiul Pruto-Nistrean se regăsesc mai multe tipuri de monede confecționate în Macedonia sub autoritatea diferitor regi și până la cele emise în componența Imperiului Roman. Majoritatea lor datează cu începutul perioadei elenistice, printre care trei tezaure mari descoperite la Anadol, Lărguța și Sărata care în sumează peste 1000 de stateri din aur. Se cunosc și câteva descoperiri singulare, spre exemplu la Arțiz, Pavlovca etc.

În lista emitențiilor pieselor descoperite în spațiul Pruto-Nistrean se regăsesc Philipp II, Alexandru III, Philipp III, Lisimachos, Demetrius, Seleukos etc. Din rândul celor mai tardive monede macedonene face parte o piesă din seria κοινον Μακεδωνων descoperită la Pohoarna (r. Șoldănești).

O altă categorie de monede din argint, descoperite în spațiul Pruto-Nistrean, prezintă imitații ale tetradrahmelor lui Philipp II emitenții căreia sunt considerați diferiți dinastii geto-dacici. Astfel de piese numite de „tip Huși-Vovriești” au fost descoperite la Lopatnic (r. Edineț), Zăbriceni (r. Edineț), Mărcăuți (r. Briceni), Stolniceni (r. Hâncești) etc.

Bibliografie:

- Fedorov-Davydov G.A., *Monety rasskazyvajut*. Moskva, 1981.
Hadji-Maneva M., *Macedonia: coins and history*. Skopje, 2008.
Kotterill G.D., *Drevnajaja Grecija. Mify i istorija*. Moskva, 2006.
Kremydi S., *Coinage and Finance*, in: Brill`s Companion to Ancient Macedon. Studies in the Archaeology and History of Macedon, 650 BC – 300 AD. Leiden, Boston, 2011.
Šofman A.S., *Istorija antičnoj Makedonii: V 2 č. Kazan`*, 1960 – 1963.
Virolajnen V.I., *Antičnaja numizmatika*. Petrozavodsk, 2009.